

Türkiyenin tediye muvazenesile alâkalı meseleler *

Dr. Refii Şükrü Suvla

Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Profesörlerinden

Klasik teori, iktisadî faaliyette umumî muvazenenin tam istihdam seviyesinde husule geleceği iddiasındadır. Fakat hâdiseler klasik nazariyenin dayandığı otomatik mekanizmanın fiyat istikrarı ile tam istihdamı bir arada devamlı olarak tahakkuk ettiremediğini açıkça göstermiştir. Bilindiği gibi «fiyat istikrarı» ile «tam istihdam» gelişme yolunda bulunan salim bir dünya ekonomisinin başlıca şartlarını teşkil etmektedir. Beynel-milel iktisat sisteminin kusursuz işliyebilmesi için «tam istihdam» in arzettiği zaruret üzerinde ayrıca ısrar etmeyeceğiz. Bu sistemde paraların karşılıklı tahvil kabiliyeti ile çok taraflı ticaretin haiz olduğu ehemmiyet herkesçe malûmdur.

Tam istihdamı sağlamış olan millî ekonomiler arasında muvazenenin nasıl teessüs edeceği keyfiyetinin araştırılması zarurî olarak kısa ve uzun vâdeli tediye bilânçolarının tetkikine yol açmaktadır. Tam istihdamla iktisadî gelişmeyi idame yolunda memleketler, dış tediye muvazenesinde, aktif veya pasif bakiyelerle karşılaşmaktadırlar.

Tam istihdamı idame maksadile dünyada efektif talep arttırılmak istendiği takdirde, ihracat fazlası arzeden memleketlerden ithalât fazlası gösteren memleketlere doğru bir satın alma gücü cereyanını tahrik etmek lâzım gelecektir. Fakat bu vazifeyi başarabilecek bir otomatik mekanizmanın mevcudiyetine kani değiliz.

Dünya Bankası ve Para Fonunun tesisile, bu vaziyete bir hal çaresi bulunmak istenmişse de hâdiseler bu müesseselere bağlanan ümitlerin

[*] *Association Internationale des Sciences Economiques*'in Monacc'da — E.101 1950 — toplanan ilk kongresine sunulan rapor (Fransızca aslından tercüme).

mübâlâğalı olduğunu göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri ihracat fazlasına tekabül eden tasarruf miktarını diğer memleketlere aktarmağa muvaffak olamadı. Dünya Bankasının başaramadığı bu işi Marshall Plânı üzerine aldı.

Bu hal tarzı, şüphesiz isabetli ve kestirme olmakla beraber beynelmilel sermaye hareketleri için umumî bir kaide teşkil edecek mahiyet arzmemektedir.

Birleşmiş Milletler mütehassıslarının raporunda [*] işaret edildiği gibi Bankanın ve Marshall Plânının işleyişinden alınacak dersler gözönünde bulundurularak iktisaden geri kalmış memleketlerin ihtiyaçlarına ve mukriz memleketlerin imkânlarına uygun tempoda milletlerarası muntazam bir yatırım hareketi yaratmak icap etmektedir.

Mezkûr raporda belirtildiği gibi, beynelmilel yatırımların uygun bir organ tarafından tanzimini biz de zarurî görmekteyiz. Bu organın fonksiyonu Dünya Kalkınma Bankası tarafından başarılacaksa, müessese daha geniş malî kaynaklara sahip olmalı, statüsü, muhtaç memleketlere umumî kalkınma programlarının tahakkukunu temin edecek sermayeyi ibraz edebilecek surette tadil edilmeli, bugün olduğu gibi sadece hususî hallerde müdahale ile iktifa olunmamalıdır.

Dünya iktisadî kaynaklarının hızla inkişaf etmesi ve beynelmilel tediyelerde istikrarlı bir rejimin yerleşmesi için ileri iktisat memleketlerinin bugüne kadar güttüklerinden çok daha tesirli bir dış yatırım siyaseti takip etmeleri gerekir. Mütehassıslar raporunda tebarüz ettirildiği gibi hükümetlerin haricî ikrazları programlara bağlandıkları takdirde bu sahada çok ümitli bir çığır açılmış olacaktır.

Esas itibarile bir ziraat memleketi olan Türkiye (nüfusun % 80 i çiftçi olup millî gelirin yarısından fazlasını ziraat temin etmektedir) iktisaden az inkişaf etmiş bölgelere dahildir.

Memlekette halen gizli bir işsizlik mevcuttur. Zira carî istihsalin temini için lüzumundan fazla iş gücü kullanılmaktadır. Faal nüfus başına düşen hakikî gelirdeki kifayetsizlik memleket ekonomisinde hüküm süren düşük müstahsiliyeti açıkça belirtmektedir.

[*] *Mesures d'ordre national et international en vue du plein emploi* (Nations Unies) Lake Success, Kasım 1949. Mütehassıs heyet raporu.

Faal nüfus başına düşen reel gelir (1925 - 1934)

(Dolar olarak)

İngiltere	1.069
İsviçre	1.018
Hollanda	855
Fransa	684
İtalya	343
Türkiye	115

Gizli işsizliğin, gelirdeki kıfayetsizliğin ve hayat seviyesindeki düşüklüğün başlıca âmili modern istihsal teşhizatının kıt olmasıdır. Millî tasarrufun pek zayıf olmasından dolayı, yatırımlar çok yavaş bir seyir takip etmektedir. (1949 daki yatırımlar ancak 60 milyon dolar civarındadır. Bu rakkama yabancı sermaye de dahildir.)

Ziraatte hüküm süren gizli işsizlik, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, teşhizatın ve diğer mütemmim kaynakların kıfayetsizliğinden ileri gelmektedir. Memleketimizde ziraî teşhizatın geriliğini belirtebilmek için Fransa ile ufak bir mukayese yapalım :

Traktör sayısı

Fransa	1929 da	27.000	1948 de	88.000
Türkiye	1929 da	900	1948 de	2.000

Bu mukayesede Türkiyenin yüz ölçümünün (760 bin küsur Km²) Fransadan çok daha geniş olduğu da gözönünde tutulmalıdır.

Hülâsa, Türkiyede şehir işsizliği tarzında tezahür etmeyip, sanayi memleketlerindeki aksine, gizli kalan yaygın işsizliğin başlıca sebebi geniş mânasile istihsal teşhizatı kıfayetsizliğidir.

Türkiye, nüfusuna tam istihdam temin edecek sermayeden ve teknik ihtisastan mahrumdur. Tam istihdamın zarurî şartını teşkil eden iktisadî inkişafını tahakkuk ettirebilmek için Türkiyenin yabancı sermaye yatırımlarına devamlı olarak ihtiyacı vardır. Bu yatırımlar bilhassa ziraatte ve madencilikte istihsal seviyesini yükseltecek, dolayısıyla memleketin ham madde ihracatını arttıracaktır. Fakat ziraat tek başına tam istihdamı tahakkuk ettiremeyeceğinden, henüz başlangıçta olan sanayileşmeyi de inkişaf ettirmek gerekecektir. Meşhur *mukayeseli masraflar* teorisine

istinaden ziraî fiyatlar ile sınaî fiyatlar arasındaki nisbetlerin mukayesinden doğacak farklı menfaatler göz önünde bulundurularak Türkiye için beynelmilel sahada münhasıran ziraatte ihtisaslaşma tezi artık müdafaa edilemez. Filhakika, mevcut kaynaklar için az veya çok verimli çalışma sahaları arasında tercih yapılması değil de, iş gücünün tamamının rasyonel bir tarzda istihdamı bahis mevzuu olduğu takdirde klasik tezin dayandığı mantikî esas ortadan kalkmaktadır.

Tam istihdam meselesinin ancak dünya ekonomisinin inkişafı ile halledileceği ve bu mevzuda iktisaden geri kalmış memleketlerin kalkındırılmasının mühim bir unsur teşkil ettiği hususunda herkes müttefiktir.

Milletlerarası iktisadî gelişme hareketinde, Türkiyenin deruhte edeceği rol — şüphesiz mütevazî bir ölçüde — dünyada tam istihdamın idamesine hizmet edecektir.

İktisadî gelişmesinin ilk safhalarında Türkiye, bilhassa istihsal vasıtalarının ithaline tevessül edecektir. Bu da garp memleketlerinde ve bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde sınaî istihsal seviyesinin idamesine — küçük çapta da olsa — yardım edecektir. Bilâhara geliri artacağından Türkiyenin ithal inhimaki (Propensity to import) yükselecek, bu hizmet endüstri memleketlerinin ihracat faaliyetini hızlandıracaktır. Fakat iktisadî kalkınma esnasında (gelir, istihlâk ve ithalât, ihracata nazaran daha hızlı bir seyirle yükseleceğinden) Türkiyenin tediye muvazenesinde ehemmiyetli açıklar meydana gelecektir. Bu yatırımlarda herhangi bir duraklama tam istihdam bakımından iki taraf için de zararlı neticeler tevhit edebilir.

İktisaden gelişme yolunda bulunan Türkiye, her türlü iktisadî kalkınmanın temel taşı mesabesinde olan malî istikrarını temine muvafak olmuştur.

Memleketimiz ziraat sahasında olduğu kadar toprak altı servetleri bakımından da süratli bir gelişmeyi mümkün kılacak büyük imkânlarla sahiptir. Ziraatte yüksek randıman vermeğe muktedir geniş bir sahaya maliktir. Sanayi memleketlerinde aranan mahsullerin büyük bir kısmını yetiştirmeye elverişli çok değişik bir iklimi vardır. Toprak altı servetleri zengin, enerji kaynakları boldur.

Marshall yardımı sayesinde Türkiye, son iki sene zarfında hayli terakki kaydetmiştir. Ziraî istihsalin inkişafı sanayie nisbetle daha ağır tempoda meydana geldiğinden, istihsal artışı yavaş bir seyir takip etmektedir.

1946 da devalue edilen Türk parası 1949 devaluasyon hareketine iştirak etmemiştir. Tedavül hacmindeki artış, fiyat yükselişlerle masedilmiştir. Fiyatlarda nisbî bir istikrar temin olunmuştur. Toptan fiyatlar indeksi 1949 Martı ile 1950 Martı arasında % 10 civarında bir düşüş kaydetmiş, hayat seviyesi indeksi mustakar kalmıştır. 1950 Ocak ve Şubat ayları için hesaplanan ithal malları fiyatları indeksi 1949 senesinde aynı aylara isabet eden rakkamlara nisbeten % 13 düşmüştür. Aynı aylardaki ihraç malları fiyatlarında ise % 18 bir alçalma görülmektedir.

1948 ve 1949 arasında ihracatta % 26, sıkı bir şekilde kontrol edilen ithalâtta ise % 5 bir artış meydana gelmiştir. İhracat ve ithalât hacmi ise sırasile % 28 ve % 24 nisbetinde artmıştır.

Bu rakkamlar, Türk lirasını devalue etmemekle takip olunan siyasetin haklı olduğunu göstermektedir. 1949 da bilhassa çok kıt olan hububat mahsulünün 1950 senesinde bol olduğu derpiş edilmektedir. 1948 - 1949 arasında sınaî istihsalde hafif bir artış (% 2,5) kaydedilmiştir. Ziraat sahasında ücret, istihdam, işsizlik meselelerine dair kat'î malûmata sahip değiliz. Yalnız 1949 senesinde dokuma sanayiinde işsizliğin hafif bir şekilde arttığı görülmüştür. Hususî tasarrufun kifayetsiz bir seviyede bulunması zaten gayrı kâfi olan envestismanların büyük bir kısmının Devlet fonlarla ve dış yardımlarla (Marshall) finanse edilmesini zarurî kılmaktadır. Askerî masrafların tevlit ettiği ağır yük dolayısıyla bütçe % 10 açık vermekte, bu da Amerikan yardımından doğan hesaplarla karşılanabilmektedir.

Enflasyoncu temayüller durdurulmuş, tedavül hacmi Hazine ihtiyaçları ile olan bağlarından kurtulmuştur.

Türkiyenin ekonomik durumunu belirten rakkamlar

(Milyon lira hesabı ile)

	1944	1948	1949
Millî gelir (1936 da 1.330 milyon)	7.770	7.900	7.000
Toptan fiyatlar indeksi (1938 : 100)		468	505
Bütçe açığı		100	120
Ticaret bilânçosu açığı		119	118
Tediye bilânçosu açığı		256	
Ihracat		651	694
Ithalât		770	812

Dış ticaret (1949)

(yüzde olarak)

İhracat		İthalat	
Tütün	37	Makine	22
Kuru yemis	17	İplik ve kumaş	16
Pamuk	11	Demir ve çelik	11
Hayvan	5	Yakıt	8
Maden	7	Nakil vasıtası	7
Sair	23	Sair	36
	100		100

Âmme masraflarının dağılışı

(1948 bütçesi)

	Milyon lira	Yüzde
Millî Savunma	547	41
Maliye	109	8
Âmme borçları ve tekaüdiyeler	190	14
Millî Eğitim	157	12
Bayındırlık	98	7
Sosyal yardım	48	4
Sair	190	14
	1.339	
Varidat	1.239	
Acık	100	